

AURELIJA GRITĖNIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikologija ir leksikografija.

VAINIKLAPIŲ SPALVOS IR ATSPALVIAI ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVIŲ PROZOJE: BALTA IR JUODA

Colours and Shades of Petals in Modern
Lithuanian Prose: Black and White

ANOTACIJA

Straipsnio tyrimo objektas – 61 šiuolaikinės lietuvių prozos autoriaus 98 kūrinuose rastos daugiau nei 300 kolokacijų, kuriose prozininkai tiesiogiai ar pasitelkę palyginimus bei metaforas kalba apie baltą ir juodą žydinčių augalų vainiklapių spalvą ir šių spalvų atspalvius. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokiomis leksemomis mūsų autoriai perteikia baltą ir juodą vainiklapių spalvą, aprašyti spalvos raiškos struktūrą ir semantiką; nustatyti, kokie prototipiškai balti tikrovės denotatai lyginami su baltais augalų žiedais; ištirti, su kokiais tikrovės atributais atrinktų kolokacijų autoriai lygina baltus ir juodus augalų vainiklapius, kokie palyginimai su šiomis žiedų spalvomis tirtoje medžiagoje yra dažniausi ir priartėja prie stereotipų. Ištirta medžiaga rodo, kad įvardydami žiedlapių spalvą autoriai dažniausia vartoja būdvardžius *baltas*, *-a* ir *juodas*, *-a*, šiek tiek rečiau spalva nusakoma įvardžiutiniais būdvardžiais. Balta spalva prozos kūrinuose įvardijama ir veiksmažodžiais bei vardažodiniais abstraktais. Užfiksuota atvejų, kai achromatinės spalvos įvardijamos per konkretų daiktą, prototipinį atitinkamos spalvos turėtoją; palyginti dažnai šios spalvos nusakomos ir pasitelkus metaforas bei įvairius palyginimus.

ESMINIAI ŽODŽIAI: semantika, kolokacija, spalva, balta, juoda, meninis stilius.

ANNOTATION

The object of the article is more than 300 collocations found in 98 works of 61 modern Lithuanian prose authors; these collocations are used by the prose writers to convey directly or by using comparisons or metaphors the white or black colour of flowering plants and the shades of these colours. The aim of the research is to determine what lexemes the

analysed authors use to convey black and white colours of petals; to describe the structure and semantics of colour expression; to determine what prototypically white reality denotata are compared with white blossoms; to investigate with which reality attributes the authors of chosen collocations compare white and black petals, which comparisons with these colours are the most frequent so that use becomes almost stereotypical. The research indicates that when describing the colour of petals, the authors use adjectives *white* and *black* (Lith. *baltas*, *-a*; *juodas*, *-a*; feminine and masculine form), less frequently the colour is described by using pronominal form of adjectives. Verbs and nominal abstracts are also used to indicate white colour. There are cases when achromatic colours are conveyed through a concrete object, a certain colour prototype; often the colours are described by employing metaphors and various comparisons.

KEYWORDS: semantics, collocation, colour, white, black, belles-lettres style.

ĮVADAS

Žydėjimas – įspūdingas gamtos reiškinys. Ne vieną iš mūsų (ypač kūrėjus) pakeri besisikleidžiančių ir išsiskleidusių žiedų formos, spalvos ir kvapai, todėl dėsninga, kad šis gamtos vaizdas turi „itin ryškų kūrybos protekštą“, kuris vėliau tampa tekstu – kūrinio (Daujotytė 1999: 55). Prozos tekstuose šis gamtos reiškinys dažniausiai pasitelkiamas kūrinio nuotaikai perteikti, veiksmo vietai ar laikui paryškinti. Skaitant šiuolaikinės lietuvių autorių prozos tekstus¹ regimos dvi tendencijos: vieni autoriai žiedų spalvas nurodo labai konkrečiai, tarsi remdamiesi pirmu įspūdžiu ar iš anksto pasąmonėje susiformavusiais stereotipiniais vaizdiniais, o kiti į augalo žiedą išsižiūri labai atidžiai – pastebi ir aprašo subtiliausius pumpurų ir išsiskleidusių vainiklapių atspalvius, nurodo žiedo vidurio spalvą ir pan.

Pats žydėjimas kaip reiškinys labai dažnai stipriai emociškai paveikia ne tik rašytoją, jo kuriamą personažą, bet ir skaitytoją. Įspūdį daro ne tik žiedų forma, bet ir jų spalva², kuri padeda perteikti jausmus, nuotaiką ir pan.

Kaip žinome, apie 80–90 % informacijos apie išorinį pasaulį žmogus gauna matydamas (Lapė, Navikas 2003: 72). Aplinkinius daiktus galima apibūdinti ir nenaudojant spalvų (padeda forma, tekstūra, „šviesaus ir tamsaus“ sąvoka ir

¹ Tai grynai chronologinis pasirinkimas. Straipsnyje šiuolaikine lietuvių literatūra laikomi kūriniai, parašyti ir išleisti Lietuvai atkūrus nepriklausomybę – po 1990 metų.

² Remiantis straipsnio autorės sukauptomis kolokacijomis nustatyta, kad žiedų spalvų gama atrinktuose prozos tekstuose gali būti išreikšta 19 būdvardžių: *alyvinis*, *-ė*, *baltas*, *-a*, *balkšvas*, *-a*, *balsvas*, *-a*, *geltona*, *-a*, *gelsvas*, *-a*, *juodas*, *-a*, *lelijinis*, *-ė*, *mėlynas*, *-a*, *melsvas*, *-a*, *oranžinis*, *-ė*, *pilkas*, *-a*, *purpurinis*, *-ė*, *raudonas*, *-a*, *rausvas*, *-a*, *rožinis*, *-ė*, *rudas*, *-a*, *violetinis*, *-ė*, *žydras*, *-a*.

pan.), tačiau vis dėlto spalva gerokai praplečia daiktų apibūdinimo spektrą (Jonaitis 2009: 8). Spalva – inherentinė ypatybė, priklausanti pačiam daiktui kaip jo savastis. Informaciją apie tokias daiktų ypatybes žmogus gauna pojūčiais. Spalva regos receptoriais dažniausiai visų suvokiama vienodai, tad spalvą reiškiantys būdvardžiai skirtingi inherentinių absoliučiąjų būdvardžių klasei (plačiau žr. Tekorienė 1990: 98, 119).

Spalvas įvairiais aspektais tyrinėja įvairių mokslo šakų specialistai: dailėtyrininkai, fizikai, matematikai, chemikai, fiziologai, biologai, psichologai, etnologai ir kt. Kalbiniu požiūriu spalvas analizavo ne vienas Lietuvos lingvistas. Čia paminėsime tik keletą iš jų. Irena Andriukaitienė aprašė spalvos sąvoką ir pavadinimus lietuvių kalboje; tyrė spalvos įvaizdį Antano Juškos *Lietuviškoje svotbinėse dainose* (Andriukaitienė 1996: 162–166; 1997: 173–179). Gražina Astramskaitė tyrė lietuvių *baltas* ir vokiečių *weiss* semantinę struktūrą (Astramskaitė 1976: 7–15), aprašė lietuvių *juodas* ir vokiečių *schwarz* optines ir šaltines reikšmes (Astramskaitė 1977: 7–16; 1988: 4–11). Ši tyrėja aprašė gyvulių plauko pavadinimus lietuvių ir vokiečių kalboje (Astramskaitė 1992: 25–33), o Jolanta Viburytė nagrinėjo gyvulių plauko spalvos apibrėžimo problemą *Lietuvių kalbos žodyne* (Viburytė 2003: 119–135). Saulutė Juzelėnienė analizavo, kokios konotacinės reikšmės būdingos spalvų reikšmės būdvardžiams *XX amžiaus lietuvių poezijoje* (Juzelėnienė 2001). Rasuolė Vladarskienė aprašė būdvardžio *žalias* reikšmes sudėtinuose terminuose, aptarė verstinės šio būdvardžio reikšmės atspalvius (Vladarskienė 2014: 3–8). Aloyzas Gudavičius išanalizavo žalios spalvos konceptą (Gudavičius 2009: 105–114), o jo studentė Toma Jokubaitienė – juodumo ir baltumo konceptus lietuvių ir anglų kalboje (Jokubaitienė 2009). Rūta Kazlauskaitė, aprašydama įvairių augalų (aguonos, vyšnios, saulėgrąžos) vaizdinius lietuvių poezijoje, analizavo ir šių augalų žiedlapių spalvas (Kazlauskaitė 2010a: 53–70; 2011: 440–455; 2014: 86–107); aprašė spalvų pavadinimus vienos Janio Akuraterio apysakos vertimuose į lietuvių kalbą (Kazlauskaitė 2010b: 128–141). Ši tyrėja, kartu su Egle Ramanauskiene, lingvistinės pragmatikos požiūriu analizavo naujuosius spalvų pavadinimus publicistiniuose leidiniuose (Kazlauskaitė, Ramanauskienė 2011: 176–201)³.

Užsienio tyrėjai savo tyrimuose nemažai dėmesio skiria spalvos percepcijai ir konceptualizacijai. Antropologai Brentas Berlinas ir Paulas Kay'us atliko eksperimentus ir tyrė, kaip žmonės suvokia pagrindines (židinio) spalvas (Berlin, Kay 1969). Eleanoros Rosch darbų tikslas – nustatyti, ar pagrindinių spalvų skyrimas ir kategorizavimas priklauso nuo kalbos, ar nuo sensorinės sistemos (Heider 1971, 1972). Apie spalvų universalijas nemažai yra rašiusi lenkų

³ Šiame straipsnyje pateikiama dar platesnė spalvos žodžių leksinių, semantinių ir kt. tyrimų lietuvių ir užsienio tyrėjų publikacijų apžvalga (Kazlauskaitė, Ramanauskienė 2011: 178–179).

lingvistė Anna Wierzbicka (Wierzbicka 1990: 99–150). Iš naujausių darbų būtina paminėti didelę kolektyvinę lingvistų, antropologų ir psichologų studiją, skirtą spalvos kategorizacijai (Hardin, Maffi 2002). Joje įvairiais aspektais analizuojama, kaip žmogus suvokia spalvą, kokiais konceptais tas suvokimas realizuojamas kalboje. Latvių kalbos spalvų pavadinimus išsamiai ištyrė Anitra Roze (Roze 2005), rusų kalbos spalvų pavadinimai aprašyti kolektyvinėje monografijoje (Vasilevič, Kuznecov, Miščenko 2005).

Šio straipsnio tikslas – išsiaiškinti, kokiomis leksemomis atrinktų kolokacijų autoriai savo kūrinuose perteikia baltą ir juodą žiedų spalvą⁴. Tyrimo uždaviniai: aprašyti achromatinių spalvų pavadinimų struktūrą ir semantiką; nustatyti, kokie prototipiškai balti tikrovės denotatai lyginami su baltais augalų žiedais; ištirti, su kokiais tikrovės atributais atrinktose kolokacijose lyginami balti ir juodi augalų vainiklapiai, kokie palyginimai su šiomis žiedų spalvomis surinktoje medžiagoje yra dažniausi (prototipiniai) ir priartėja prie stereotipų⁵.

Tyrimo metodų pasirinkimą lėmė analizuojamosios medžiagos specifika. Norint spalvų raišką ir semantiką aprašyti kuo išsamiau, kompleksiščiau, tyrime taikomi įvairūs tarpšritiniai metodai: semantinės, stilistinės ir kognityvinės analizės, aprašomasis ir pragmatinės interpretacijos metodai. Šiam tyrimui medžiaga rinkta iš XX a. pabaigos – XXI a. lietuvių autorių prozos tekstų – romanų, apsakymų, novelių, apysakų ir panašių žanriniu požiūriu kūrinių. Straipsnyje analizuojami atskiri sakiniai ar jų fragmentai – t. y. atrinktos kolokacijos⁶. Tiriami medžiaga – iš 61 prozininko 98 kūrinių išrinkta daugiau nei 300 kolokacijų, kuriose autoriai tiesiogiai ar pasitelkę palyginimus ir metaforas kalba apie baltą ir juodą vainiklapių spalvą ir šių spalvų atspalvius⁷.

⁴ Spalva yra ne medžiaga, o lūžtančios šviesos reiškinys. Tai žinoma nuo XVII a., kai Izaokas Niutonas prizmėje baltos šviesos spindulį išskaidė į spalvų spektrą, vadinamąją šviesos dispersiją (Pleij 2010: 20). Manoma, kad žmogaus akis skiria nuo 7 iki 10 milijonų atspalvių (Jonaitis 2009: 8).

⁵ Lingvistikoje stereotipas suprantamas kaip subjektyviai determinuotas reiškinio ar daikto vaizdinys, apimantis jam priskiriamus požymius ir vertinimą, kuris iš tikro yra tikrovės interpretacijos rezultatas, funkcionuojantis kalbinės visuomenės sąmonėje. Plačiau apie stereotipo sąvoką žr. Gudavičius 2000: 59–64.

⁶ Kolokacijos suprantamos kaip įprastas vieno ar kito žodžio vartojimo kontekstas, tam tikrų leksemų vartojimas drauge, įprastinės žodžių asociacijos kalboje su kitais sakinio žodžiais (plačiau apie kolokacijos sampratą žr. Marcinkevičienė 2010: 70–91).

⁷ Dabartinės lietuvių kalbos tekстыne (<http://tekstynas.vdu.lt>) taip pat galima rasti grožinės literatūros tekstų; jie sudaro 11,6 % visos ten pateikiamos medžiagos (į šį skaičių įeina ir verstiniai kūriniai), tačiau spalvų tyrimui vien tekстыne pateiktos medžiagos per mažai. Norint nustatyti konkretaus augalo vainiklapių spalvą kartais neužtenka tekстыne pateikiamos tik vienos koncordancijos eilutės (300 ženklų). Tiriant spalvų raišką ir semantiką dažnai reikia daug platesnio

1. BALTI, BALKŠVI, BALSVI VAINIKLAPIAI

Lietuvių kalbos aiškinamieji žodynai pateikia nuo 4 iki 9 būdvardžio *baltas*, *-a* reikšmių. Viena iš pagrindinių šio žodžio reikšmių siejama su spalva – ‘visiškai šviesus (apie spalvą), sniego, pieno spalvos’ (BŽ). Balta – achromatinė⁸ spalva (t. y. bespalvė spalva, rodanti sąsają tarp šviesos ir spalvos). Neatsitiktinai ir būdvardžio *baltas*, *-a* etimologija lietuvių kalboje ir daugelyje kitų kalbų siejasi su šviesa ir blizgėjimu. Seniau indoeuropiečių kalbose šis pavadinimas net nežymėjo konkrečios spalvos, o reiškė tik šviesą: lie. *báltas*, la. *bal̥ts* remiasi šaknimi **bhā-*, s. i. *bhāti* ‘šviečia’ (Fraenkel 1962: 32; Smoczyński 1981: 234; Astramskaitė 1976: 7).

Tirtų kolokacijų autoriai mini apie 70 baltai žydinčių skirtingų augalų genčių.

- 1) **Medžiai, krūmai, vaismedžiai, vaiskrūmiai:** akacijos (N. Kep. 2005: 14)⁹, alyvos (R. Gran. 2011: 52), blindės (H. Gud. 2013: 272), erškėčiai (erškėtrožės) (J. Skab. 2004: 217), ievos (O. Jaut. 2009a: 35), jazminai (V. Čep. 2008: 152), karklai (R. Flick. 2015: 196), kaštonai (G. Vil. 2012: 22), kriaušės (S. Kruop. 2007: 89), liepos (I. Mer. 2004: 121), magnolijos (D. Kal. 2008: 61), migdolai (R. Šer. 2006: 101), obelys (H. Čig. 2011: 95), putinai (J. Skab. 2014: 459), rododendrai (L. Čern. 2015: 140), slyvos (B. Jon. 2011: 54), šeimamedžiai (J. Skab. 2014: 214).
- 2) **Piktžolės, daržovės, miškų, pievų, laukų, kalnų, vandens augalai:** aguonos (R. Šer. 2001: 107), barkūnai (V. Rač. 2008: 74), Sosnovskio barščiai (B. Jon. 2011: 27), bobramuniai (dar vadinami šunramuniais) (V. Žil. 2013: 133), builiai (B. Pūk. 2003: 129); bulvės (L. Gut. 2006: 106), baltieji dobilai (D. Grig. 2008: 39), edelveisai (O. Jaut. 2009a: 62), garšvos (R. Šer. 2013: 124), kartenės (H. Gud. 2013: 184), kiškio kopūstai (O. Bal. 2006: 15), kraujažolės (V. Al. 2010: 153), vandens lelijos (L. Gut. 2006: 67), lotosai (J. Iv. 2000: 120); notrelės (B. Jon. 2007: 103), plukės (M. Stirb. 2011: 39), ramunės (A. Piv. 2001: 31), šilokai (J. Skab. 2004: 183), švyliai (H. Gud. 2013: 184), šventagaršvės (R. Šer. 2006: 155), vijokliai (B. Pūk. 2003: 63); vingiorykštės (H. Gud. 2013: 195), vyšnios

kūrinio konteksto, neišardyto konkrečių tekstų vientisumo, tad medžiaga šiam tyrimui rinkta ne iš tekstyne, o keliolika metų skaitant atskirus kūrinius ir išsirašant iš jų daug platesnes su spalvos raiška ir semantika susijusias kolokacijas.

⁸ Achromatinės spalvas galima suskirstyti į penkias pagrindines: juodas, tamsiai pilkas, šviesiai pilkas ir baltas. Tarp šių spalvų gali būti daug įvairių atspalvių. Žmogaus akis sugeba atskirti apie 300 achromatinių atspalvių (Jonaitis 2009: 38).

⁹ Skliaustuose nurodoma tik po vieną šaltinio sutrumpinimą. Visas šaltinių sąrašas pateikiamas straipsnio gale.

(D. Kal. 2015: 96), žinginiai (E. Kurk. 2009: 79), žirniai (D. Kal. 2008: 154).

- 3) **Darželio gėlės:** astrai (B. Pūk. 2003: 211), bijūnai (dar vadinami pinavijomis) (B. Jon. 2007: 16), chrizantemos (D. Jaz. 2007: 36), eleborai (B. Jon. 2009: 42), galtonijos (E. Lieg. 2013: 23), gubojos (U. Bar. 2016: 26), gvazdikai (D. Op. 2016: 168), hiacintai (D. Kaj. 2007: 114), jurginiai (A. Zur. 2010: 78), kardeliai (E. Lieg. 2004: 8), krokai (D. Op. 2015: 167), lelijos (S. Ach. 2006: 27), narcizai (A. Žag. 2013: 332), pakalnutės (I. Zar. 2016: 17), petunijos (K. Sab. 2012: 119), rožės (A. Tap. 2013: 321), tabakas (K. Sab. 2011: 234), tulpės (G. Adom. 2005: 105), uolaskėlės (H. Gud. 2013: 229).
- 4) **Kambariniai augalai:** azalijos (V. Palč. 2011: 51), gloksinijos (J. Iv. 2000: 177), kalijos (J. Ap. 2010: 182), kamelijos (B. Jon. 2009: 10), klivijos (B. Jon. 2009: 10), orchidėjos (D. Kaj. 2007: 26).

Patys populiariausi baltai žydintys augalai tirtose lietuvių prozininkų kolokacijose – rožės (minimos 19 autorių tekstuose), obelys ir lelijos (jas mini 12 autorių), baltieji dobilai (11), ievos (9), vyšnios ir ramunės (8), slyvos ir jazminai (5).

Baltos spalvos raiška tirtose kolokacijose gana įvairi. Dažniausiai balta spalva būna įvardijama tiesiogiai – būdvardžio *baltas*, *-a* įvairių linksnių paprastosiomis formomis (152 kartus) arba šio būdvardžio įvardžiuotinė forma *baltasis*, *-oji* (41 kartą). Įvardžiuotinė forma paprastai vartojama dobilų ir lelijų spalvai įvardyti, kiek rečiau minimos baltosios akacijos, barkūnai, ievos, kalijos, ramunės, rožės. Iš tiesų tokiais atvejais kartais būna sunku atskirti, kada autoriai įvardžiuotiniu būdvardžiu nori pabrėžti augalo rūšį (baltoji lelija (*Lilium candidum*), baltasis dobilas (*Trifolium repens*), baltažiedis barkūnas (*Melilotus albus*)), o kada kalba tiesiog apie žiedų spalvą.

Norėdami pabrėžti akinamą vainiklapių baltumą, šios spalvos patį didžiausią intensyvumą, atrinktų kolokacijų kūrėjai vartoja aukščiausio laipsnio būdvardžius: *balčiausias*, *baltų balčiausias* (R. Gran. 1998: 119), tautologinius junginius *baltas baltas* (H. Čig. 2007: 66), priesagų vedinius *baltutėlis* (L. Čern. 2011: 166) ir pan. Taip pažymimas didžiausias ypatybės laipsnis, be to, tokiais atvejais būdvardžio *baltas* semantinėje struktūroje išryškėja ir vertinamoji sėma (plg. Juzelėnienė 2001: 11).

Rečiau (10 autorių tekstuose) vainiklapių spalva nusakomarieveiksmiu *baltai*: „Baltai žydėjo aukštos garšvos“ (J. Skab. 2000: 224); „<...> niekur Europoj jis nematė taip baltai žydinčių vyšnių“ (R. Gran. 2013: 155)¹⁰ ir pan.

Atspalviui nusakyti dar rečiau vartojamas būdvardis surieveiksmiu: „[notrelės žydį] <...> blizgiai baltais žiedeliais“ (B. Jon. 2007: 103); „Po kojų šunramunių plotelis – skaisčiai baltų, nenuleipusių nuo kaitros ir dulkių“ (V. Žil. 2013: 133)¹¹.

Spalvai įvardyti autoriai vartoja ir vardažodinius abstraktus:

- 1) *Baltumas*: „Jo sode augo nuostabiausios visų rūšių ir visokių spalvų rožės: sniego baltumo, pieno baltumo, gulbės baltumo <...>“ (K. Kas. 2007: 10); „Vyšnios baltumas jau ištirpęs – tiktai kur ne kur šiepiasi pavėlavęs žiedas“ (A. Zur. 2010: 314).
- 2) *Baltybė*: „Jų [alyvų] kvapnus violetas ir baltybė tiesiog gniaužė širdį“ (J. Skab. 2000: 191); „Juoduose vandenyse atsispindėjo jų [ievų] baltybė“ (J. Skab. 2000: 33).
- 3) *Baltuma*: „Vyšnių baltuma prislopusi <...>“ (A. Zur. 2010: 74).

Spalvą žymi ir determinatyvinis dūrinys *baltažiedis*: „<...> palenkė baltažiedę galvą Lelija“ (O. Jaut. 2005: 70); „Prie apsamanojusių akmenų auga baltažiedžiai šilokai <...>“ (J. Skab. 2004: 183).

Daugiau nei 20 kartų tirtose kolokacijose spalva įvardijama ir veiksmažodžiais *baltuoja* (G. Bul. 2015: 121), *baltavo* (O. Jaut. 2005: 40), *boluoja* (B. Jon. 2011: 75), *bolavo* (E. Ign. 2000: 95), *subolavo* (M. Luž. 2006: 53), *suboluos* (A. Zur. 2010: 12).

Būdvardžiais *balkšvas*, *balsvas* apibūdinamas šviesio laipsnis, jais nusakoma ne visai balta, o apybalte vainiklapių spalva: „Balkšvos [ievų] kvapų srovės plūdo tiesiai į mane“ (J. Skab. 2000: 114); „Peraugusios garšvos balkšvų žiedų galvomis <...>“ (J. Skab. 2014: 234); „<...> balsvais aksominiais žiedais plyšta karklai“ (R. Flick 2015: 196).

Šviesos tono intensyvumas žymimas ir dūriniu *baltažalsvis*¹² – juo nusakomas šeivamedžio vainiklapių žalsvai baltas atspalvis (J. Skab. 2014: 214). Panašaus atspalvio ir eleborų žiedai, kurių spalvą nusakyti padeda būdvardis *žalsvas*

¹⁰ Čia ir toliau tekste atitinkamiems teiginiams iliustruoti pateikiama tik po vieną ar kelis tipiškiausius pavyzdžius.

¹¹ Būdvardis surieveiksmiu retai vartojamas tik kalbant apie achromatines spalvas, tačiau įvardyti chromatinėms spalvoms tokia raiška ypač dažnai pasitelkiama.

¹² Jis laikytinas Jolitos Skablauskaitės naujadaru, nes nefiksuotas nė viename lietuvių aiškinamajame žodyne.

ir vardažodinis abstraktas *baltumas*: „<...> žalsvo baltumo žiedais *Helleborus niger* <...>“ (B. Jon. 2009: 42).

Įdomu tai, kad baltos spalvos vainiklapių atspalvis tirtuose prozos tekstuose nenusakomas būdvardžiais *apybaltis*, *baltokas*, *balzganas*, *pobaltis* (kalbėdami apie vainiklapių spalvą tirtų tekstų autoriai nė karto nepavartojo nė vieno iš šių būdvardžių).

Į baltos spalvos raišką galime pažvelgti ir kongnityviniu bei stilistiniu aspektu. Tyrėjai yra apibrėžę spalvų pavadinimų evoliucijos etapus. Pirmiausia spalva apibūdinama nurodant į gerai žinomą gamtos realiją – kalbinės bendruomenės pripažįstamą tos spalvos skleidėją, arba prototipą (plg. Kazlauskaitė 2011: 179). Lietuviams baltos spalvos **prototipas** yra sniegas (Gudavičius 2000: 61). Tai patvirtina ir grožinėje literatūroje rasti gausūs pavyzdžiai – čia labai dažnai balti augalų žiedų vainiklapiai lyginami su sniegu, o pats žydėjimas – su snigimu: „Chrizantemos baltos kaip sniegas <...>“ (R. Šer. 2006: 67); „<...> obelių žydėjimo dienomis vaikui atrodydavo, kad balti kaip pirmas sniegas žiedai dengia visą pasaulį“ (L. Gut. 2013: 461); „<...> visi paskui turėjo sukti prie žiedais sningančios vyšnios <...>“ (A. Zur. 2010: 310); „<...> vakare atsiduso snyguriuojantis šėivamedis prie slenksčio <...>. Pakilo dar smarkesnis vėjas. Šniokštė, kratė šėivamedį lyg gėlių puokštę, snigo žiedlapiais“ (J. Skab. 2014: 235); „<...> sniego baltumo vyšnios¹³ <...>“ (N. Vaitk. 2013: 251).

Akivaizdu, kad apibūdinti žiedų baltumą ypač dažnai padeda palyginimai¹⁴. Lietuvių pasaulėvaizdyje sniegas, kreida, gulbė, putas, pienas, drobė ir kt. daiktai reprezentuoja baltą spalvą (Paulauskas 1987: 177). Taigi su tokiais atributais siejami balti augalų vainiklapiai taip pat suprantami kaip šviesūs, tyri, nekalti (plg. Kazlauskaitė 2011: 450). Tiriamose kolokacijose autoriai baltus augalų žiedlapius lygina su šiais baltais (arba švytinčiais) tikrovės atributais:

- 1) Buities daiktais (muilo ar pieno putomis, vata, vestuvine suknele, įkaupėmis, varške, grietinėle ir kt.): „<...> Obelys ir vyšnios bolavo lyg vaikų išmuilintos galvos“ (E. Ign. 2000: 95); „<...> [muilinė guboją] panaši į muilo putas – puri ir balta“ (U. Bar. 2016: 26); „Pilies šlaitai baltavo apaugę žydinčiomis ievomis, atrodė tarsi būtų aptaškėti pieno putomis“ (J. Skab. 2000: 114); „<...> obelis pražydo lyg vatos kalnas“

¹³ Lietuvių poetiniame pasaulėvaizdyje taip pat įprasčiausia baltų vyšnios žiedlapių – sniego paralelė. Tokia sąsaja motyvuota, nes žiedlapiai ir sniegas turi daugiausia bendrų atributų: ‘baltas’, ‘krintantis / dengiantis’, ‘purus / minkštas’, ‘neatsparus temperatūros pokyčiams’ (Kazlauskaitė 2011: 449).

¹⁴ Spalvų pavadinimus tiriantys mokslininkai pastebėjo, kad įvairiose kalbose spalva pirmiausia nusakoma lyginant ją su daiktais, kuriems ta spalva būdinga, o vėliau atsiranda ir įsigali abstraktūs spalvos pavadinimai (Vladarskienė 2014: 3).

(L. Čern. 2015: 111); „<...> žiedais apsipila rudenį Krisiaus pasodinta vyšnia – tarsi nuotaka <...>“ (A. Zur. 2010: 306); „<...> tamsoje jis [žirnio žiedas] kažkodėl man subaltuoja kaip vaikiškų įkapių skiautelė“ (D. Kal. 2008: 154); „<...> baltos lyg angelų trimitai gloksinijos <...>“ (J. Iv. 2000: 177); „<...> žydinti obelis, balta kaip varškė <...>“ (R. Mat. 2013: 260); „<...> bolavo it gelsva grietinėlė aplieti medžiai [kaštonai] <...>“ (J. Skab. 2014: 187).

- 2) Dangaus žvaigždėmis: „Notrelės buvo tarsi mažos žvaigždutės – renki renki, o jos vis tiek baltai spindi tau po kojom“ (B. Jon. 2007: 104); „<...> neaprėpiama nesuskaičiuojama kaip dangaus žvaigždės baltų [dobiluokų] žiedų daugybė“ (R. Gran. 2006: 90).
- 3) Baltais paukščiais (balandžiais, gulbėmis, žuvėdromis), balto kailio gyvūnais: „Kai žydi magnolijos, atrodo, kad medžiuose tupi daug baltų balandžių <...>“ (D. Kal. 2008: 61); „Kamelijų baltumas – grakštūs gulbių kaklai <...>“ (B. Jon. 2009: 10); „<...> kaip žuvėdra sumosuoja žalsvo baltumo žiedais *Helleborus niger* <...>“ (B. Jon. 2009: 42). „O man jis [baltai žydintis jazminas] – tarsi baltas pūkuotas triušis <...>“ (K. Kas. 2010: 10).
- 4) Balta žmogaus oda: „Už langų augo lelijos, tokios pat spalvos kaip ir jos sūrstelėjusi neįdegusi oda <...>“ (J. Skab. 2014: 158).

Analogiškai prototipiškai balti tikrovės denotatai lyginami su baltais augalų žiedais:

- 1) Išblyškęs žmogaus veidas, baltos pėdos, rankos, pirštai, krūtys, dantys ir pan.: „<...> gauruotos satyro kojos šalia balto kaip juozapinė lelija moters veido“ (D. Kal. 2015: 38); „<...> tartum dvi pražydušios lelijos subaltavo krūtys“ (D. Vaitk. 2006: 190); „<...> bučiuoja baltas kaip ką tik prasi-skleidęs lotosas savo Kūro pėdas“ (J. Iv. 2000: 120); „Jos [zakristijonės] pirštai perregimi kaip [balti] gvazdiko žiedlapiai“ (B. Pūk. 2003: 291); „<...> dantys sakytum jazmino pumpurų kekės <...>“ (J. Iv. 2000: 490)¹⁵.
- 2) Žili¹⁶ plaukai: „Gvilda buvo senučiuokė – mažutė, sulinkusia nugara ir baltutėle galva – tarytum pakalnutė“ (I. Zar. 2016: 17); „<...>

¹⁵ Kaip rodo pavyzdžiai, mūsų prozoje su baltai žydinčiais augalais dažniausiai siejamos moterys, merginos. Panašių vaizdinių esama ir lietuvių poezijoje – pavyzdžiui, žydintis vyšnios medis vaizduojamas kaip mergina (plačiau žr. Kazlauskaitė 2011: 449).

¹⁶ Šiuose kontekstuose būdvardis *baltas* žymi ne gryną spalvą, o baltumo laipsnį, atspalvį (plg. Astramskaitė 1976: 10).

kaimynė Veronika, žila, vienplaukė, šviečia tarsi pavėlavusi pražysti obelis¹⁷“ (A. Zur. 2010: 152); „Senelė <...> atrodė balta kaip pražydes migdolas <...>“ (R. Šer. 2006: 101); „<...> kita [seselė] labai maloni, baltas lyg rododendrai plaukais <...>“ (L. Čern. 2015: 140).

- 3) Gulbės, elnių kailis: „Kaip baltos rožės [ežero gulbės]“ (K. Kas. 2010: 56); „<...> elnių kailis blizga lyg apšviestas saulės – toks baltas, už laukų leliją baltesnis“ (L. Gut. 2006: 191).
- 4) Popierius: „<...> popierius turi likti nepalietas nesuteptas nepriderglotas baltas kaip chrizantemos žiedas“ (L. Gut. 2011: 301).
- 5) Sniegas: „Krinta sniegas, lyg danguje žydėtų pasakiški vyšnių sodai, lyg nuo lengvo vėjo jų žiedlapiai byrėtų žemėn“ (B. Pūk. 2003: 216).

Surinkta medžiaga leidžia teigti, kad stereotipiniais galėtume laikyti šiuos baltą spalvą nusakančius palyginimus: baltas kaip sniegas / popierius / pienas / puta / varškė / gulbė). Su šiais atributais tirtuose tekstuose rasta daugiausia palyginimų, nusakančių baltą žiedlapių spalvą. Be to, ir Klementinos Vosylytės *Palyginimų žodyne* (2014) rasime ne vieną baltą spalvą išreiškiantį stereotipinį palyginimą su šiais antraštiniais žodžiais.

Įvardyti baltai spalvai autoriai neretai vartoja dar ekspresyvesnę raiškos būdą – **metaforas**. Jomis kūrėjai nusako ne tik žiedų spalvą, bet ir žiedyno formą: notrelės – tai „baltos pabalių žvakės“ (B. Jon. 2007: 103); „<...> [Lietus kapoj] baltas kaštonų žvakes <...>“ (R. Šer. 2006: 81); „<...> jazmino krūmas viską <...> stebi mažomis baltomis akutėmis“ (K. Kas. 2010: 10).

Tirtų kolokacijų autoriai, kalbėdami apie baltai žydinčius augalus, dažnai pasitelkia **debesies** įvaizdį. Jis padeda perteikti ne tik žiedų spalvą, bet ir jų gausumą¹⁸: „<...> [motina] šypsojosi [baltų lelijų] žiedlapių debesyje“ (B. Jon. 2009: 183); „Baltas baltas [slyvų] debesis gaubė nediduką stačiasogį namelį“ (B. Jon. 2011: 54); „<...> Savūnė traukiasi iš tako, lenda po baltu vyšnių debesim <...>“ (A. Zur. 2010: 71).

Aprašant baltos spalvos semantiką būtina užsiminti ir apie būdvardžio *bal-tas*, -a konotacines reikšmes. Pirmiausia balta spalva kelia įvairių **asociacijų** su

¹⁷ Tai labai tipiškas, mūsų pasaulėjautai būdingas palyginimas. Mūsų liaudies dainose obelis taip pat neatsiejama nuo motinos sampratos (Stundžienė 1999: 229).

¹⁸ Išreikšti gausumą padeda vandens semą turintys veiksmažodžiai *apsipila* (A. Zur. 2010: 305), *apsipylė* (K. Kas. 2010: 10), *putoja* (M. Stirb. 2011: 40), *suputoja* (A. Zur. 2010: 19), *putojo* (J. Skab. 2004: 203). Gausus žydėjimas dažnai lyginamas su nevaldoma vandens stichija: „<...> [jazminų gyvatvorė] tvinksinčia žiedų liūtimi grasina paskandinti viską <...>“ (R. Šer. 2001: 119); „Iš-vešėjęs jazminas lyg krioklys tryško ant akmeninės *sklepo* nugaros“ (L. Čern. 2009: 11); „<...> [žiedai] ritasi [bangomis]“ (J. Skab. 2014: 158) ir pan.

šviesa, spindėjimu: „<...> suuodęs notrelių salelę, pasinerdavo į jų šviesos srautą <...>“ (B. Jon. 2007: 108); „<...> gegužės vakaras lietingas, tik šviesu nuo žydinčių slyvų už lango“ (J. Skab. 2004: 206); „Baltos balinio žirginio taurės švietė tarp grakščių ažūrinių pelkinių asiūklių <...>“ (H. Gud. 2013: 127).

Balti žiedlapiai siejami ir su anapusiniu pasauliu: „Šiandien man atrodo, kad balti notrelių žiedai, švelniai ir kvapniai čežėdami, skleidėsi kito matmens sekundėmis <...>“ (B. Jon. 2007: 108); „<...> [rojuje] tavo mamutė iš žvaigždžių dulkių keps duonelę, tik ne ant ajerų, nes jie tokiose aukštybėse neauga, o ant dangaus lelijų lapų“ (L. Gut. 2006: 328).

Tai nekaltumo, tyrumo, pirmapradiškumo spalva: „Dievas, – sako, – moterį sutvėrė iš Adomo šonkaulio, rytų pasakose – iš lotoso žiedo, o aš – iš lietuviško... Iš kokio žiedo jis galėjo ją sutverti? Rožės? Žemčiūgo? Pinavijos?.. Iš lelijos¹⁹, prieteliai, iš baltų balčiausios kaimiškos darželio lelijos, kuri šviečia šiltų vakarų sutemose kaip vaiko atodūsis“ (R. Gran. 1998: 119).

Tirtos kolokacijos rodo, kad balta spalva ir šios spalvos vainiklapiai ypač dažnai siejama su įvairiomis **apeigomis**. Bažnyčios teikiami sakramentai dažnai lydimi baltos spalvos gėlių: „Sutvirtinimo sakramentas – vėl gėlės, baltos lelijos“ (L. Gut. 2013: 171). Baltais žiedais puošiamos šventovės: „<...> Kauno Katedroje ant altorių baltos lelijos <...>“ (L. Gut. 2013: 95); „Priekyje ant bažnyčios grindų stovi vazos su baltomis lelijomis“ (L. Gut. 2008: 331); „[Koplytėlėje] Kalijų baltumas... Iškilmingas“ (J. Skab. 2014: 176); „<...> altorius didėja, ir aš jau galiu įžiūrėti pamerktas lelijas, aukštąsias vaško žvakes, Madonos ir Kūdikio veidus <...>“ (L. Gut. 2006: 169).

Šios spalvos gėlės (ypatingai baltos lelijos) vyrauja per laidotuves²⁰: „Juodi žmonės, baltos lelijos. Jos gaubė [mirusią] motiną iš visų pusių – ji šypsojosi žiedlapių debesyje“ (B. Jon. 2009: 183); „Todėl į laidotuves ji atsinešė baltą rožę“ (R. Mat. 2013: 108); „<...> tik vainikų gėlės, baltosios lelijos, dvelkia ne šios žemės šalčiu <...>“ (L. Gut. 2008: 379).

Ypač dažnai mūsų prozoje baltomis gėlėmis (ypač lelijomis) puošiami kapai: „Tegu Alioša pasodina baltųjų lelijų [ant kapo], tokias auginau Lietuvoje <...>“ (R. Šer. 2008: 27); „Nutariau dar ateiti kitos dienos vakare ir atnešti baltų lelijų

¹⁹ Lelija – universalus krikščioniškasis simbolis, turintis sustabarėjusią, labai aiškią simbolinę prasmę (reiškia pamaldumą, nekaltumą, skaistybę, tyrumą ir šviesą – visa tai įprasmina balta žiedų spalva) (KIŽ 1997: 174; SRŽ: 83).

²⁰ Apskritai balta spalva siejama su absoliutu ir vyrauja vestuvių bei mirties apeigose (KIŽ 1997: 45). Pirmykštis žmogus baltą spalvą siejo su gerosiomis dvasiomis, santarve tarp gyvųjų ir mirusiųjų. Neatsitiktinai mirusiajam ant kapo žmonės dažnai deda baltų lelijų kaip atsvarą juodai mirties spalvai (SRŽ: 25, 83).

[ant moters kapo]“ (J. Skab. 2000: 58); „Atsisėdęs prie lango, žiūrėdavau į kapą, vos vos ant ilgų kojų linguojančias baltąsias lelijas“ (J. Skab. 2004: 127).

Taigi, galėtume teigti, kad baltos lelijos turi simbolinę mirties reikšmę: <...> [lelija] baltai apvelka kiekvienas laidotuves <...>“ (B. Jon. 2011: 69); „Kaimiškos baltosios lelijos – šlapios, dvelkiančios mirtimi“ (J. Skab. 2004: 85). Ne veltui kūrėjų vadinamos „pakasynų aura, nekaltybės šydu, rasa Dievo akies“ (R. Šer. 2001: 116). Tokie pavyzdžiai patvirtina Saulutės Juzelėnienės mintį, kad viena iš būdvardžio *baltas* konotacinės reikšmės potencialiųjų semų yra ‘susijęs su mirtimi, išsiskyrimu’ (į šią semą įeina ir emocinis komponentas). Tokia būdvardžio konotacija susijusi su ekstralingvistiniais faktoriais: Kinijoje, Japonijoje, taip pat senovės baltams, kaip ir daugumai Europos tautų, balta spalva buvo mirties ir gedulo spalva (Jonaitis 2009: 86; Juzelėnienė 2001: 11; SRŽ 25).

2. JUODI VAINIKLAPIAI

Aiškinamieji lietuvių kalbos žodynai pateikia nuo 6 iki 9 būdvardžio *juodas*, *-a* reikšmių. Pagrindinė šio žodžio reikšmė siejama su spalva – ‘visiškai tamsus (apie spalvą); anglių spalvos’ (BŽ). Juoda (kaip ir balta) yra achromatinė spalva. Gamtoje turinčių visiškai juodus vainiklapius augalų nėra, tačiau akivaizdu, kad „kalba priverčia žmogų savaip matyti daiktus arba matyti tai, ko tikrovėje iš viso nėra“ (Gudavičius 2000: 20). Surinkta medžiaga rodo, kad 8 autoriai 21 kolokacijoje mini 4 juodai žydinčius augalus: lelijas (J. Skab. 2004: 79), rožes (R. Čern. 2012: 49), tulpes (K. Sab. 2008: 26), ugniažoles (R. Šer. 2006: 50).

Suaugusiųjų prozoje dažniausiai tokios spalvos vainiklapiai minimi siurrealistinėje, fantastinėje prozoje (pavyzdžiui, Jolitos Skablauskaitės romanuose) arba norint parodyti kokio nors objekto retumą, išskirtinumą: „<...> [moterį] lygina su balta, juoda ar geltona rože <...>“ (R. Čern. 2012: 49); „<...> matyt, tavo giminės didybė užsibaigė tavimi kaip retu juodosios tulpės svogūnėliu“ (R. Šer. 2010: 111). Taip pat šios spalvos žiedlapiai pasirodo personažų sapnuose, svajonėse ir pan.: „Dažnai matau juodąją rožę sapnuose“ (E. Jan. 2013: 37); „Pradėjo svajoti apie niekur dar nematytas beprotiško grožio augalų rūšis – juodas tulpes, sprindžio aukščio medžius <...>“ (K. Sab. 2008: 26).

Kalbant apie juodos spalvos raišką tirtose kolokacijose matyti, kad kaip ir baltos spalvos atveju, juodų vainiklapių spalva mūsų prozoje dažniausiai perteikiama būdvardžiu *juodas* (rasta 10 kolokacijų su tokios vartosenos pavyzdžiais). Įvardžiuotinė būdvardžio forma *juodasis*, *-oji* fiksuota 9 kolokacijose. Tokia palyginti dažna įvardžiuotinės formos vartoseną susijusi su pasakojimų kontekstu (dažname kūrinyje kalbama apie tariamas augalų veisles, o jas įvardijant ir prisireikia įvardžiuotinės formos). Vieną kartą ugniažolės žiedų spalvai

nusakyti pavartotas dūrinys *juodažiedis*, *-ė* (R. Šer. 2006: 50). Taip pat vieną kartą spalvos intensyvumas pabrėžtas palyginimu su juodos spalvos prototipu *naktis*: „[Rožės] Juodos kaip naktis <...>“ (D. Vaitk. 2006: 424).

Kartais juoda spalva nusakoma per konkretų daiktą, prototipinį tos spalvos turėtoją: „Triušio nosytės spalvos rožė“ (K. Kas. 2007: 12).

Pasitelkus platesnį kontekstą galima užsiminti ir apie konotacinę būdvardžio *juodas*, *-a* reikšmę. Tirtos kolokacijos leidžia kelti mintį, kad kartais mūsų prozoje juodai žydintys augalai simbolizuoja personažų svajones, siekius: „Ramybės jam nedavė mintis apie juodąsias rožes <...>“ (K. Kas. 2007: 22); „<...> kokią nuostabią rožių veislę nykštukams pageidaujant išvedžiau! Juodos kaip naktis <...>. Net laumės užsikepė, kad joms juodų lelijų veislę išvesčiau“ (D. Vaitk. 2006: 424).

IŠVADOS

Ištyrus daugiau nei 300 kolokacijų, kuriose minimi baltai ir juodai žydintys augalai, matyti, kad autoriai, įvardydami žiedlapių spalvą, dažniausiai pasitelkia būdvardžius *baltas*, *-a* (152 kolokacijose) ir *juodas*, *-a* (10 kolokacijų). Kiek rečiau vainiklapių spalva nusakoma įvardžiuotiniaiais būdvardžiais (*baltasis*, *-oji* pavartotas 41 kartą; *juodasis*, *-oji* – 9 kartus). Įvardžiuotinės formos vartoseną lemia pasakojimo kontekstas: *baltasis*, *-oji* dažnai žymi tikrovėje egzistuojančias augalų rūšis (pavyzdžiui, *baltasis dobilas*, *baltoji lelija* ir kt.), o *juodasis*, *-oji* dažniausiai vartojami tuomet, kai kūrinyje kalbama apie tariamas augalų rūšis ar veisles.

Didžiausias baltos spalvos intensyvumas pabrėžiamas aukščiausio laipsnio būdvardžiais *balčiausias*, *baltų balčiausias*, tautologiniais junginiais *baltas baltas*, priesagų vediniais *baltutėlis* ir pan. Balta spalva prozos kūrinuose įvardijama ir veiksmažodžiais *baltuoja*, *baltavo*, *boluoja*, *(su)bolavo*, *subluos*. Dešimties autorių tekstuose vainiklapių spalva nusakomarieveiksmiu *baltai*. Šiai spalvai įvardyti prozininkai vartoja ir vardažodinius abstraktus *baltumas*, *batuma*, *baltybė*. Taip pat fiksuota atvejų, kai achromatinės spalvos įvardijamos per konkretų daiktą, prototipinį atitinkamos spalvos turėtoją.

Balta spalva ir jos atspalviai palyginti dažnai nusakoma pasitelkus įvairius palyginimus. Dažniausiai baltus vainiklapius turintys augalai lyginami su artimiausios žmogaus aplinkos daiktais: sniegu, muilo ar pieno putomis, vata, vestuvine suknele, įkapėmis, kai kuriais maisto produktais (varške, grietinėle ir pan.), baltais paukščiais (gulbėmis, žuvėdromis, balandžiais). Galėtume teigti, kad stereotipiniais tapę šie palyginimai: baltas kaip sniegas/popierius / pienas / puta / varškė / gulbė; juodas kaip naktis. Analogiškai prototipiškai

balti tikrovės denotatai (išblyškęs žmogaus veidas, pėdos, rankos, pirštai, dantys, krūtys, žili plaukai, gulbės, popierius, sniegas ir pan.) lyginami su baltais augalų vainiklapiais.

Mūsų prozininkai savo tekstuose mini apie 70 baltai žydinčių augalų: tai medžiai, krūmai, vaismedžiai, vaiskrūmiai, piktžolės, miškų, pievų, laukų, darželio, kambariniai ir kitokie augalai. Tirtose kolokacijose fiksuoti tik 4 juodai žy dintys augalai (lelijos, rožės, tulpės ir ugniažolės). Apskritai pastebėta, kad šiuolaikinėje lietuvių prozoje daug daugiau augalų pavadinimų mini moterys. Moterų prozoje išsamiau aprašoma augalų išorė, kalbėdamos apie žydėjimą jos kūrybiškiau, tapybiškiau nei vyrai skaitytojams perteikia žiedų spalvas ir atspalvius. Vyrų prozoje dažniausiai konkrečiai nurodoma augalo žiedų spalva, retai kada minimi subtilūs žiedlapių atspalviai. Poetiškiau, išsamiau vyrai autoriai aprašo tik geriau žinomų baltai žy dinčių augalų žiedus (obelų, vyšnių, lelijų ir pan.). Tokias skirtybes lemia ne tik psichologinės priežastys (vyrai ir moterys nevienodai interpretuoja tuos pačius objektus ir reiškinius). Taip pat įtakos turi ir individualios kiekvieno kūrėjo pasaulio matymo ir interpretavimo savybės.

Iš tirtų kolokacijų matyti, kad mūsų autoriai įvairesnę achromatinių spalvų raišką pasitelkia kalbėdami apie natūraliai gamtoje augančius ir žy dinčius augalus (vyšnias, obelis, jazminus ir pan.). Skintų žiedų spalva dažniausiai būna nurodoma labai konkrečiai – būdvardžiais *baltas*, *-a* ir *juodas*, *-a*.

EMPIRINĖS MEDŽIAGOS ŠALTINIŲ SUTRUMPINIMAI

- S. Ach 2006 – Ach Sigutė. *Ambrozijus pradeda pirmas*. Vilnius.
G. Adom. 2005 – Adomaitytė Gintarė. *Gėlių gatvė*. Vilnius.
G. Adom. 2014 – Adomaitytė Gintarė. *Upeivė*. Vilnius.
V. Al. 2010 – Aleksandravičiūtė Vakarė. *Gugeliukai*. Vilnius.
J. Ap. 2010 – Aputis Juozas. *Bėgiai išnyksta rūke*. Vilnius.
V. Až. 2008 – Ažušilis Vytautas. *Gėlytė burtininkė*. Vilnius.
V. Až. 2009 – Ažušilis Vytautas. *Gėlytė mokinė*. Vilnius.
O. Bal. 2006 – Baliukonė Onė. *Kopų karalienė*. Vilnius.
U. Bar. 2016 – Barauskaitė Ugnė. *Vieno žmogaus bohema*. Vilnius.
G. Bul. 2015 – Bulotaitė Giedrė. *Žaliosios istorijos*. Vilnius.
B. Buš. 2006 – Bušma Bronius. *Būk geras, Jackau, nemirk!* Vilnius.
V. Čep. 2008 – Čepas Vytautas. *Po saule keičiasi tik laikas*. Vilnius.
L. Čern. 2009 – Černiauskaitė Laura Sintija. *Kambarys jazmino krūme*. Vilnius.

- L. Čern. 2011 – Černiauskaitė Laura Sintija. *Medaus mėnuo*. Vilnius.
- L. Čern. 2015 – Černiauskaitė Laura Sintija, Šerelytė Renata. *Hepi fjūčer*. Vilnius.
- R. Čern. 2012 – Černiauskas Rimantas. *Miestelio istorijos*. Vilnius.
- H. Čig. 2007 – Čigriejus Henrikas Algis. *Varna braukia ašarą*. Vilnius.
- H. Čig. 2011 – Čigriejus Henrikas Algis. *Ir parnešė apynio kvapą*. Vilnius.
- R. Dab. 2016 – Dabukas Rolandas. *Aš kitoks*. Vilnius.
- R. Flick 2012 – Flick Rokas. *Paskutinis traukinys*. Vilnius.
- R. Flick 2015 – Flick Rokas. *Šiaurės Sachara. Romanas apie pamirštąjį Kuršių neriją*. Vilnius.
- R. Gran. 1998 – Granauskas Romualdas. *Gyvolėlių dainavimas*. Vilnius.
- R. Gran. 2003 – Granauskas Romualdas. *Duburys*. Vilnius.
- R. Gran. 2007 – Granauskas Romualdas. *Rūkas virš slėnių*. Vilnius.
- R. Gran. 2011 – Granauskas Romualdas. *Trys vienatvės*. Vilnius.
- R. Gran. 2013 – Granauskas Romualdas. *Išvartieji*. Vilnius.
- D. Grig. 2008 – Grigaliūnienė Danutė. *Saulelė vakaran*. Kaišiadorys.
- D. Grig. 2012 – Grigaliūnienė Danutė. *Varlės nepatars*. Kaišiadorys.
- H. Gud. 2013 – Gudavičius Henrikas. *Gamtmeldžio sodas*. Vilnius.
- L. Gut. 2006 – Gutauskas Leonardas. *Sapnų teologija*. Vilnius.
- L. Gut. 2007 – Gutauskas Leonardas. *Musės. Palėpė*. Vilnius.
- L. Gut. 2008 – Gutauskas Leonardas. *Daiktai*. Vilnius.
- L. Gut. 2011 – Gutauskas Leonardas. *Šunų dainos*. Vilnius.
- L. Gut. 2013 – Gutauskas Leonardas. *Fragmentai*. Vilnius.
- E. Ign. 2000 – Ignatavičius Eugenijus. *Marso pilnatis*. Vilnius.
- J. Iv. 2000 – Ivanauskaitė Jurga. *Sapnų nublokšti*. Vilnius.
- J. Iv. 2003 – Ivanauskaitė Jurga. *Placebas*. Vilnius.
- E. Jan. 2013 – Janušaitis Edmundas. *Žaliakalnis – prisikėlimo istorija*. Vilnius.
- O. Jaut. 2005 – Jautakė Ona. *Mėnulio pasakos*. Vilnius.
- O. Jaut. 2006 – Jautakė Ona. *Rožiniai debesėliai*. Vilnius.
- O. Jaut. 2009a – Jautakė Ona. *Kai aš buvau Kleo*. Vilnius.
- O. Jaut. 2009b – Jautakė Ona. *Ponia Pelargonija*. Vilnius.
- D. Jaz. 2007 – Jazukevičiūtė Dalia. *Juodas kvadratas*. Vilnius.
- D. Jaz. 2009 – Jazukevičiūtė Dalia. *Stiklinis paukštis*. Vilnius.

- R. Jon. 2010 – Joni Rasa. *Žvaigždėtasis Arkliukas ir Meškiukas Panda*. Vilnius.
- B. Jon. 2007 – Jonuškaitė Birutė. *Kregždėlaiškis*. Vilnius.
- B. Jon. 2009 – Jonuškaitė Birutė. *Baltų užtrauktukų tango*. Vilnius.
- B. Jon. 2011 – Jonuškaitė Birutė. *Užsagstyk mane*. Vilnius.
- M. Jon. 2010 – Jonutis Marius. *Slibinas Jurgis ir kitos istorijos*. Vilnius.
- D. Kaj. 2007 – Kajokas Donaldas. *Kazašas*. Vilnius.
- D. Kal. 2008 – Kalinauskaitė Danutė. *Niekada nežinai*. Vilnius.
- D. Kal. 2015 – Kalinauskaitė Danutė. *Skersvėjų namai*. Vilnius.
- K. Kas. 2005 – Kasparavičius Kęstutis. *Kvailos istorijos*. Vilnius.
- K. Kas. 2007 – Kasparavičius Kęstutis. *Sodininkas Florencijus*. Vilnius.
- K. Kas. 2010 – Kasparavičius Kęstutis. *Mažoji žiema*. Vilnius.
- A. Kav. 2015 – Kavaliauskaitė Akvilė. *Du gyvenimai per vieną vasarą*. Vilnius.
- N. Kep. 2015 – Kepenienė Nijolė. *Išgelbėk mane II*. Vilnius, 2005.
- J. Kral. 2002 – Kralikauskas Juozas. *Dinastijos žūtis*. Vilnius.
- S. Kruop. 2007 – Kruopis Sigitas. *Miglų mergaitė*. Vilnius.
- J. Kunč. 2006 – Kunčinas Jurgis. *Baltųjų sūrių naktis*. Vilnius.
- E. Kurk. 2009 – Kurklietytė Elena. *Šešėlių verpėja. Laukinės Todės istorija*. Vilnius.
- V. Lands. 2007 – Landsbergis Vytautas V. *Briedis Eugenijus*. Vilnius.
- E. Lieg. 2004 – Liegutė Emilija. *Rudžiukė*. Vilnius.
- E. Lieg. 2007 – Liegutė Emilija. *Tėtis sugrįžo*. Vilnius.
- E. Lieg. 2013 – Liegutė Emilija. *Močiutės pasakutės*. Vilnius.
- M. Luž. 2006 – Lužytė Margarita. *Takai. Šiauliai*.
- R. Mat. 2013 – Mataitytė Rūta. *Svajonė apie sniegą*. Vilnius.
- I. Mer. 2004 – Meras Icchokas. *Stotelė vidukelėj*. Vilnius.
- M. Mik. 2016 – Mikėnaitė Monika. *Anapus sienos. Tarsi feniksas iš pelenų*. Vilnius.
- D. Op. 2015 – Opolskaitė Daina. *Eksperimentas gyventi*. Vilnius.
- D. Op. 2016 – Opolskaitė Daina. *Ir vienkart, Riči*. Vilnius.
- V. Palč. 2011 – Palčinskaitė Violeta. *Muzika troliui*. Vilnius.
- A. Piv. 2001 – Pivoras Antanas. *Vilkas ant dviračio*. Utena.
- B. Pūk. 2003 – Pūkelevičiūtė Birutė. *Aštuoni lapai. Devintas lapas*. Vilnius.
- V. Rač. 2001 – Račickas Vytautas. *Nauji Zuikos nuotykių, arba Tikrasis džiaugsmas*. Vilnius.
- V. Rač. 2008 – Račickas Vytautas. *Zuika dar gyvas*. Vilnius.

- U. Rad. 2013 – Radzevičiūtė Undinė. *Žuvys ir drakonai*. Vilnius.
- A. Rus. 2016 – Ruseckaitė Aldona. *Šešėlis*. Vilnius.
- K. Sab. 2008 – Sabaliauskaitė Kristina. *Silva rerum*. Vilnius.
- K. Sab. 2011 – Sabaliauskaitė Kristina. *Silva rerum II*. Vilnius.
- K. Sab. 2012 – Sabaliauskaitė Kristina. *Danielius Dalba & kitos istorijos*. Vilnius.
- J. Skab. 2000 – Skablauskaitė Jolita. *Trečiasis tūkstantmetis*. Vilnius.
- J. Skab. 2004 – Skablauskaitė Jolita. *Septyniadangė erdvė*. Vilnius.
- J. Skab. 2014 – Skablauskaitė Jolita. *Žiezulės*. Vilnius.
- R. Skuč. 2016 – Skučaitė Ramutė. *Tai priimkit, kas priklauso*. Vilnius.
- M. Stirb. 2011 – Stirbūtė-Valaikienė Marta. *Baltu vieškeliu*. Kaunas.
- R. Šer. 2001 – Šerelytė Renata. *O ji tepasakė miau*. Vilnius.
- R. Šer. 2006 – Šerelytė Renata. *Balzamuotojas*. Vilnius.
- R. Šer. 2008 – Šerelytė Renata. *Mėlynbarzdžio vaikai*. Vilnius.
- R. Šer. 2010 – Šerelytė Renata. *Vėjo raitelis*. Vilnius, 2010.
- R. Šer. 2013 – Šerelytė Renata. *Vardas tamsoje*. Vilnius.
- A. Tap. 2013 – Tapinas Andrius. *Vilko valanda*. Vilnius.
- V. Vėl. 2006 – Vėl Vilė. *Kur vasara amžina*. Vilnius.
- G. Vil. 2016 – Viliūnė Gina. *Imperatoriaus meilužė*. Vilnius.
- I. Zar. 2016 – Zarambaitė Ignė. *Skudurinukė*. Vilnius.
- A. Zur. 2010 – Zurba Algimantas. *Krisius*. Vilnius.
- A. Žag. 2013 – Žagrakalytė Agnė. *Eigulio duktė: byla F 117*. Vilnius.
- V. Žil. 2013 – Žilinskaitė Vytautė. *Ne tas drugys*. Vilnius.

LEKSIKOGRAFINIAI ŠALTINIAI

BŽ – *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, rengiamas, red. kolegija: Danutė Liutkevičienė (vyr. redaktorė), Gertrūda Naktinienė, Ritutė Petrokienė, Dovilė Svetikienė, Klementina Vosylytė, Jolanta Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013–2017. Prieiga internete: <http://bkz.lki.lt>.

KIŽ – *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, sud. Dalia Ramonienė. Vilnius: Dailės akademijos leidykla, 1997.

SRŽ – *Simbolinių reikšmių žodynas*, sud. Lionė Lapinskienė. Panevėžys: Magilė, 2006.

Vosylytė Klementina 2014: *Palyginimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

LITERATŪRA

- Andriukaitienė Irena 1996: Spalvos sąvoka ir pavadinimai lietuvių kalboje. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 36, 162–166.
- Andriukaitienė Irena 1997: Spalvos įvaizdis A. Juškos „Lietuviškose svotbinėse dainose“ – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 38, 173–179.
- Astramskaitė Gražina 1976: Lietuvių *baltas* ir vokiečių *weiß* semantinė struktūra. – *Kalbotyra* 27(1), 7–15.
- Astramskaitė Gražina 1977: Lietuvių *juodas* ir vokiečių *schwarz* optinės reikšmės. – *Kalbotyra* 28(1), 7–16.
- Astramskaitė Gražina 1988: Lietuvių *juodas* ir vokiečių *schwarz* šalutinės reikšmės. – *Kalbotyra* 39(1), 4–11.
- Astramskaitė Gražina 1992: Gyvulių plauko pavadinimai lietuvių ir vokiečių kalboje. – *Kalbotyra* 42(3), 25–33.
- Berlin Brent, Kay Paul 1969: *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.
- Daujotytė Viktorija 1999: *Tekstas ir kūrinys*. Vilnius: Kultūra.
- Fraenkel Ernst 1962: *Litauisches etymologisches Wörterbuch* 1. Heidelberg: Carl Winter.
- Gudavičius Aloyzas 2000: *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Gudavičius Aloyzas 2009: *Etnolingvistika (tauta kalboje)*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Hardin Clyde L., Maffi Luisa, ed., 2002: *Color categories in thought and language*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Heider Eleanor 1971: “Focal” color areas and th development of color names. – *Developmental Psychology* 4, 447–455.
- Heider Eleanor 1972: Universals in color naming and memory. – *Journal of Experimental Psychology* 93, 10–20.
- Jokubaitienė Toma 2009: *Baltumo ir juodumo konceptai lietuvių ir anglų kalbose*. Magistro darbas. Šiaulių universitetas.
- Jonaitis Alvydas 2009: *Spalvotyra*. Kaunas: Terra Publica.
- Juzelėnienė Saulutė 2001: *Būdvardžių semantika ir stilistika „XX amžiaus lietuvių poezijoje“: Spalvų reikšmės būdvardžių konotacijos*. Daktaro disertacijos santrauka. Kaunas: Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas.

Kazlauskaitė Rūta 2010a: Žydinčios aguonos vaizdinys lietuvių poezijoje. – *Filologija* 15, 53–70.

Kazlauskaitė Rūta 2010b: Spalvų pavadinimai Janio Akuraterio apysakos „Kalpa zėna vasara“ vertimuose į lietuvių kalbą. – *Valoda-2010: valoda dažadu kultūru kontekstā* 20, Daugavpils: DU akademiškais apgāds “Saule”, 128–141.

Kazlauskaitė Rūta 2011: Žydinčios vyšnios vaizdinys lietuvių poezijoje. – *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 13, 440–455.

Kazlauskaitė Rūta 2014: Žydinčios saulėgražos vaizdinys lietuvių poezijoje. – *Res humanitariae* 16, 86–107. Prieiga internete: <http://journals.ku.lt/index.php/RH/article/view/1014/1197> [žiūrėta 2017 03 30].

Kazlauskaitė Rūta, Ramanauskienė Eglė 2011: Naujieji spalvų pavadinimai lingvistinės pragmatikos požiūriu. – *Res humanitariae* 10, 176–201. Prieiga internete <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367184181750/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>) [žiūrėta 2017 04 10].

Lapė Juvencijus, Navikas Gediminas 2003: *Psichologijos įvadas*. Vilnius: LTU Leidybos centras.

Marcinkevičienė Rūta 2010: *Lietuvių kalbos kolokacijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

Paulauskas Jonas 1987: *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslas.

Pleij Herman 2010: *Karminas, purpuras ir mėlis. Apie spalvas Viduramžiais ir vėliau*. Vilnius: Aidai.

Roze Anitra 2005: *Krāsu nosaukumi: lingvistiskais aspekts latviešu valodā*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: LU, LVI.

Smoczyński Wojciech 1981: Indoeuropejskie podstawy słownictwa bałtyckiego. – *Acta Baltico-Slavica* 14, 211–240.

Tekorienė Dalia 1983: Lietuvių kalbos būdvardžių semantinis valentingumas. – *Kalbotyra* 34(1), 97–107.

Vasilevič, Kuznesova, Miščenko – Василевич Александр П., Кузнецова Светлана Н., Мищенко Сергей С. 2005: *Цвет и названия цвета в русском языке*. Москва: КомКнига.

Viburytė Jolanta 2003: Gyvulių plauko spalvos apibrėžimo problema *Lietuvių kalbos žodyne*. – *Leksikografijos ir leksikologijos problemos*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

Wierzbicka Anna 1990: The meaning of color terms: semantics, culture, and cognition. – *Cognitive Linguistics* 1, 99–150.

Vladarskienė Rasuolė 2014: Kas gali būti žalias? – *Gimtoji kalba* 2, 3–8.

Colours and Shades of Petals in Modern Lithuanian Prose: Black and White

SUMMARY

The article analyses more than 300 collocations found in 98 works of 61 modern Lithuanian prose authors, these collocations are used by the authors to convey the white or black colour of the petals of flowering plants and the shades of these colours. Analysed prose authors in their texts mention approximately 70 white flowering plants, these are: trees, bushes, fruit trees, berry scrubs, weeds, forest, meadow, field, garden, indoor and other plants. In the analysed collocations only 4 black flowering plants (lilies, roses, tulips and greater celandines) are found. Research material indicates that when conveying the colour of achromatic petals authors usually use the adjectives *white* (Lith. *baltas*, *-a*; *juodas*, *-a*; feminine and masculine form; 152 collocations) and *black* (Lith. *juodas*, *-a*; feminine and masculine form; 10 collocations). Less frequently the colour of petals is described by using pronominal form of adjectives (*the white* (Lith. *baltasis*, *-oji*; feminine, masculine form) used 41 times; *the black* (Lith. *juodasis*, *-oji*; feminine, masculine form) used 9 times). Usage of the pronominal form of adjectives is determined by the context of the story: *the white* usually marks the sorts of plants that really exist (e.g. *the white clover*, *the white lily*; Lith. *baltasis dobilas*, *baltoji lelija*, etc.) and *the black* is usually used when imaginary sorts or kinds of plants are described in the work.

The highest intensity of white colour is emphasized by using the superlative form of adjectives, i.e., *the whitest* (Lith. *balčiausias*, *baltų balčiausias*), tautological collocations *white white* (Lith. *baltas baltas*), derivatives formed with suffixes *snow-white* (Lith. *baltutėlis*), etc. Verbs *showing white*, *was showing white*, *shine white*, *shone white*, *will shine white* (Lith. *baltuoja*, *baltavo*, *boluoja*, (*su*)*bolavo*, *suboluos*) are used to indicate white colour in prose works as well. Some authors use adverb *whitely* (Lith. *baltai*) to indicate the colour of petals in their texts. To indicate this colour the prose writers also use nominal abstracts *whiteness* (Lith. *baltumas*, *baltuma*, *baltybė*). There are cases when achromatic colours are conveyed through a concrete object, a certain colour prototype.

The colour white and its shades quite frequently are described by using various comparisons. Usually, plants that have white petals are compared to the closest objects of the person's surroundings: snow, soap suds or milk foam, cotton, wedding dress, shroud,

some food items, white birds. It can be said that comparisons as these have become stereotypes: white as snow/paper/milk/foam/curd/swan); black as night. Analogous prototypically white reality denotes (pale face, feet, hands, fingers, teeth, breasts, white hair, swans, paper, snow, etc.) are compared to white petals of plants.

It was noticed that female authors more thoroughly and more creatively convey to the readers colours and shades of the blooms. Male authors usually indicate the precise colour of the bloom but rarely mention subtle shades of colour of the blooms. More poetically and in detail male authors describe only more well-known white flowering booms (apple tree, cherry tree, lily, etc.). These differences are determined not only by the specificity of gender but also by individual qualities of the writer.

Analysed collocations show that the authors use more varied literary devices to describe naturally growing and blooming plants (cherry trees, apple trees, mock-oranges, etc.). The colour of picked flowers is usually indicated in a very specific way, i.e., by using adjectives *white* and *black*.

Įteikta 2017 m. birželio 9 d.

AURELIJA GRITĖNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

aurelija.genelyte@gmail.com